

УДК 343.985.7

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.2.20>**П. Ю. Юрченко**аспірант кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ЯК ПІДСТАВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕДАЧ ТОВАРІВ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДЕРЖАВНОМУ ЕКСПОРТНОМУ КОНТРОЛЮ

У статті акцентована увага на активізації розроблення вченими криміналістичних методик розслідування злочинів. Виокремлено два пріоритетних напрями, які найбільш активно досліджуються науковцями. Звернута увага на те, що вчені, у переважній більшості, розробляють методики розслідування інноваційних видів злочинів, а також уточнюють наукові положення методик розслідування традиційних кримінальних правопорушень. Наголошено на відсутності наукових напрацювань щодо методик розслідування окремих видів злочинів, зокрема тих, що підслідні Службі безпеки України. Відзначено, що будь-яка методика розслідування злочинів є структурованою системою. Окреслено наукові підходи щодо сутності криміналістичної класифікації злочинів. Визначено, основні завдання, які вирішує криміналістична класифікація злочинів у структурі криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів. Охарактеризовано кримінально-правові підходи щодо розуміння сутності предмету злочину. На підставі нормативно-правових актів визначено предмет порушення правил міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю. До товарів, які є предметом таких злочинних посягань традиційно віднесено товари військового призначення та товари подвійного призначення. Звернута увага на можливість існування таких товарів у різних формах, зокрема у вигляді матеріальних предметів, інформації, діяльності (надання консультацій, послуг, здійснення навчання тощо).

На підставі специфічних характеристик предмету цього злочину запропоновано їх криміналістичну класифікацію із характеристикою кожної класифікаційної групи. Так, виокремлено групи злочинів предметом яких є: матеріальні об'єкти; документальна або цифрова інформація; конклюдентні дії. У кожній із вказаних класифікаційних груп виокремлено різновиди предмета злочинного посягання та надано його характеристику.

Опрацьовано вироки судів щодо злочинів цієї категорії із метою детального відображення взаємозв'язків між предметом злочину, способом та обстановкою його вчинення, а також особою злочинця.

Ключові слова: криміналістична класифікація, предмет злочину, державний кордон, міжнародна передача, товари військового призначення, товари подвійного призначення.

Постановка проблеми. Одним із ключових завдань сучасної криміналістичної науки залишається розроблення нових та уточнення наукових положень щодо уже сформованих криміналістичних методик розслідування злочинів. Аналіз наукових джерел свідчить, що вченими криміналістами загалом приділяється значна увага розробленню наукових положень заключного розділу криміналістичної науки – методики розслідування злочинів. Загалом систематизація вказаних наукових досліджень дозволяє виокремити дві їх самостійні групи, які безумовно знаходяться у тісних взаємозв'язках між собою: по-перше, наукові дослідження щодо

загальнотеоретичних положень методики розслідування у межах яких розробляється теоретична класифікація криміналістичних методик розслідування за різними критеріями, а також уточняється внутрішня структура методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень; по-друге, розробляються комплексні, міжвидові, видові, підвидові та позавидові методики розслідування окремих категорій злочинів. Водночас, аналіз наукових досліджень щодо розроблення методик розслідування різних категорій та груп злочинів свідчить про сталу тенденцію розроблення методик розслідування злочинних діянь, які є новими і лише

недавно були криміналізовані, або уточнення та наукове обґрунтування доволі традиційних методик розслідування злочинів. Не критикуючи таку тенденцію, необхідно звернути увагу, що, наразі, відсутні методики розслідування значної кількості кримінальних правопорушень, які взагалі не привертали уваги вчених криміналістів. Такий стан справ можна пояснити такими чинниками: а) невисокі показники динаміки таких кримінальних правопорушень; б) підслідність таких правопорушень Службі безпеки України, яка залишається доволі закритим правоохоронним органом, що ускладнює отримання емпіричного матеріалу для проведення наукової роботи. Одним із таких кримінальних правопорушень є порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, яке загалом не досліджувалось у межах вітчизняної криміналістичної науки.

Аналіз останніх публікацій. Останнім часом проблеми методики розслідування злочинів, зокрема й криміналістичної класифікації злочинів як структурного елемента методики розслідування досліджували: Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, І.М. Лузгін, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, Ю.М. Черноус, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур, М.П. Яблоков та інші вчені.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, кожна видова методика розслідування злочинів має відповідну типову структуру, яка є своєрідним дороговказом для інших дослідників під час розробленням ними нових методик розслідування злочинів. Водночас, наразі вченим не досягнуто згоди щодо структури криміналістичних методик розслідування злочинів різних видів, що значно ускладнює науковий пошук під час розроблення нових методик розслідування злочинів [док. див.: 4;5;10;11]. У контексті структурної побудови криміналістичних методик розслідування одним із найбільш дискусійних питань залишається включення до її структури криміналістичної класифікації злочинів.

Як відзначає професор В.В. Тіщенко, класифікацію можна розглядати як процес і результат застосування типологічного методу, що дозволяє розділити множинність об'єктів на підмножини (підкласи) за визначеними ознаками. Наукова класифікація допомагає розкрити сутність

досліджуваних об'єктів, повніше і точніше виділити й оцінити їх властивості, зв'язки і відносини, сприяє систематизації знань, понятійного апарату, служить базою для подальшої розробки теорій і положень у тій чи іншій науковій галузі [10, 45].

О. Мусієнко відзначає, що криміналістична класифікація злочинів здійснюється на основі широкого кола підстав і критеріїв. Підставами криміналістичної класифікації злочинів зазвичай є узагальнені відомості про типи злочинної діяльності й окремі елементи криміналістичної характеристики різних видів злочинів, особливо тих групування яких забезпечує найбільш результативну і цілеспрямовану діяльність слідчого. У цьому аспекті найбільший інтерес викликають спосіб учинення злочину, обстановка, а також місце й час, що минув із моменту вчинення злочину, включаючи сферу злочинної поведінки, типологічні та інші особливості злочинця, його кримінальний досвід, типологічні характеристики потерпілих. Усе це забезпечує класифікацію злочинів на різних рівнях (родовому, видовому) [7].

На думку В.О. Образцова, у якості самостійного критерію криміналістичної класифікації може виступати кожен із елементів криміналістичної характеристики злочинів. До таких критеріїв автор відносить спосіб вчинення злочину (має найважливіше значення), обстановку, знаряддя, засоби, місце вчинення злочину, його наслідки, безпосередній предмет злочинного посягання, умови його охорони від посягання, особистість злочинця і образ його поведінки до і після вчинення злочину, особистість потерпілого і дані, що його характеризують, способи приховання слідів злочину і особи, що його вчинила [8].

Ми солідаризуємось із позицією дослідників, які невід'ємним елементом криміналістичної методики розслідування злочинів вважають їх криміналістичну класифікацію досліджуваного виду чи групи злочинів, яка, на нашу думку, вирішує такі завдання під час розроблення наступних елементів методики розслідування:

по-перше, деталізує структуру криміналістичної характеристики злочинів, яка включає загалом доволі широкий спектр елементів, які не завжди є ключовими для формування криміналістичної характеристики конкретного виду кримінального правопорушення;

по-друге, уточнює систему обставин, яка підлягає встановленню під час досудового розслідування;

по-третє, уточнює організаційну складову методики розслідування, зокрема коло суб'єктів між якими повинна бути організована взаємодія під час розслідування;

по-четверте, конкретизує слідчі ситуації, які можуть бути сформовані як типові для кожного етапу розслідування конкретного кримінального правопорушення;

по-п'яте, уточнює необхідність та різновиди спеціальних знань під час розслідування злочинів.

Формуючи криміналістичну класифікацію злочинів, перш за все, необхідно визначитись із критеріями такої класифікації. На нашу думку, у контексті розроблення криміналістичної класифікації порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю одним із ключових критеріїв для розроблення криміналістичної класифікації є предмет злочину. Як відзначає В.Я. Тацій, предмет злочину – це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діяч особи ознак конкретного складу злочину[9]. Аналізуючи вказану проблематику, науковці відзначають предмет злочину як: а) одну із умов, причин, детермінант, обрання суб'єктом конкретного способу вчинення злочину; б) зовнішню щодо злочину річ матеріального світу, що виникає, розвивається, змінюється за власними законами, що не залежать від волі суб'єкта злочину; в) річ, яка піддається впливу під час вчинення злочину за допомогою знарядь та засобів; г) річ, яка за загальним правилом перебуває у статичному стані [6].

Розглядаючи предмет злочину як відповідний класифікаційний критерій, необхідно відзначити, що виходячи із положень ст.333 КК України предметом цього злочину є товари, які у разі їх міжнародної передачі підлягають державному експортному контролю. Відповідно до ст. 1 розділу 1 Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" від 20 лютого 2003 р., такими товарами є:

– вироби військового призначення – озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектуючі вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів;

– послуги військового призначення – надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі

посередницьких (брокерських), у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт;

– технології військового призначення – спеціальна інформація в будь-якій формі (за винятком загальнодоступної інформації), необхідна для розроблення, виробництва або використання виробів військового призначення та надання послуг військового призначення. Ця інформація може надаватися у формі технічних даних або технічної допомоги:

– технічні дані – проекти, плани, креслення, схеми, діаграми, моделі, формули, специфікації, програмне забезпечення, посібники та інструкції, розміщені на папері або інших носіях інформації, у тому числі й електронних;

– технічна допомога – проведення інструктажів, надання консультацій, здійснення заходів з метою підвищення кваліфікації навчання, практичного освоєння методів роботи;

– базові технології – технології, які визначають принципи роботи і використання техніки, та елементи технологій, без яких військова техніка не може бути створена і використана.

Товари подвійного призначення – це окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також: роботи і послуги, які пов'язані з ними і які крім цивільного призначення можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставки зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, у тому числі окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів.

Зважаючи на викладене, на нашу думку, можна запропонувати криміналістичну класифікацію таких злочинів зважаючи на форму існування предмету злочинного посягання, оскільки саме вона впливає на: а) слідову картину злочину; б) типові способи вчинення таких злочинів; в) осіб, які вчиняють такі злочини.

Так, перш за все необхідно виокремити *злочини предметом яких є матеріальні об'єкти*.

До цієї класифікаційної групи можна віднести злочини, які вчиняються із порушенням правил міжнародних передач:

а) озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектуючі вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів. Так, *“ОСОБА_3, не будучи зареєстрованим в Державній службі експортного контролю України як суб’єкт здійснення міжнародних передач товарів, не отримавши відповідного дозволу (висновку) Держекспортконтролю на право здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, 10 жовтня 2014 року подав до місця міжнародного поштового обміну ТОВ «СП «Росан», що по вулиці Зеленій, 147 у місті Львові посилку, яка зареєстрована за No CV002998624UA для її відправлення до Сполучених Штатів Америки на ім’я отримувача ОСОБА_6, за адресою: АДРЕСА_2, задекларувавши вміст як пружини у кількості 42 одиниці та кейси у кількості 42 одиниці. Під час проведення митного контролю міжнародного поштового відправлення CV002998624UA виявлено, що ці предмети є складовими частинами магазинів до автоматичної вогнепальної зброї: АК-74, АКС 74, АКС 74У, АКМ, АКМС та ін. Об’єкти перебувають у придатному для використання стані, тобто є товарами військового призначення, віднесеними до позиції ML1 Списку товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 No 1807.”[2]*

б) окремі види виробів, обладнання, матеріалів, які можуть бути віднесеними до товарів подвійного призначення, оскільки можуть бути використаними для створення зброї.

Продовжуючи необхідно виокремити злочини предметом яких є документальна та/або цифрова інформація. До цієї класифікаційної групи можна віднести злочини, які вчиняються із порушенням правил міжнародних передач:

а) проекти, плани, креслення, схеми, діаграми, моделі, формули, специфікації, програмне забезпечення, посібники та інструкції, розміщені на папері або інших носіях інформації, у тому числі й електронних, які у сукупності чи окремо утворюють технології військового призначення.

б) програмне забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також: роботи і послуги, які пов’язані з ними і які крім цивільного призначення можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставки зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, у тому числі окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів.

Далі, необхідно виокремити злочини предметом яких є конклюдентні дії. До цієї класифікаційної групи можна віднести злочини, які вчиняються із порушенням правил міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю є формі:

а) проведення інструктажів, надання консультацій, здійснення заходів з метою підвищення кваліфікації навчання, практичного освоєння методів роботи, які у сукупності формують технологію військового призначення;

б) послуг військового призначення. Так, *“ОСОБА_2 в період часу з 23.01.2016 року по 19.03.2016 року, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на порушення встановленого порядку міжнародної передачі товарів, перебуваючи на території бази компанії «Jordan Manufacturing and Services Solutions», що знаходиться поблизу міста Зарка Йорданського Хашимітського Королівства, не маючи відповідного дозволу Державної служби експортного контролю України, надав послуги з ремонту виробів військового призначення, а саме здійснив загальне дефектування десяти одиниць бойової машини піхоти БМП-2 та двох одиниць командирських бойових розвідувальних машин БРМ-1К, що відповідає опису товарів за позицією «ML22» «Списку товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю», що є додатком до «Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 року No 1807. Відповідно до п. 3 вказаного порядку та п.п. 3 п. 4 Положення «Про державну службу експортного контролю України», затвердженого постановою КМУ No 159 від 31.03.2015 року, експорт зазначених товарів здійснюється виключно за дозволом (висновком) Державної служби експортного контролю України, якого обвинува-*

чений не отримував в установленому законом порядку.”[1]

в) роботи і послуги, які крім цивільного призначення можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставки зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, у тому числі окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів. Так, “26.10.2016 ОСОБА_1, діючи умисно, з метою отримання ДП «Івченко-Прогрес» прибутку та збереження договірних відносин, перебуваючи у своєму службовому кабінеті за адресою: м. Запоріжжя, вулиця Іванова, 2, на виконання договору № 042-271/ЛПР/2013 від 10.06.2013 між ДП «Івченко-Прогрес» та ТОВ «Авіакомпанія «Скол», м. Сургут, Російська Федерація, з додатком № 13 від 10.08.2016, щодо виконання вказаним державним підприємством робіт з науково-технічного супроводу експлуатації двигунів АІ-25 серії 2 No НОМЕР_2, No НОМЕР_3 і No НОМЕР_4, усвідомлюючи, що відповідно до ст.1 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання», товари подвійного використання в сукупності чи окремо являють собою й послуги (технічна допомога) подвійного використання, здійснення яких передбачає отримання відповідних дозволів Державної служби експортного контролю України, та діючи всупереч нормам цього Закону, особисто в якості заступника керівника тематичного напрямку підписав наказ № 1465к про відрядження та направив провідного конструктора ДП «Івченко-Прогрес» ОСОБА_4 до м. Сургут, Російської Федерації, для виконання робіт з оцінки технічного стану двигунів АІ-25 серії 2, що належать ТОВ «Авіакомпанія «Скол».”[3]

Висновок. Підсумовуючи викладене, необхідно зауважити, що науковці доволі активно розробляють криміналістичні методики розслідування злочинів різних категорій. Водночас, серед вчених не має одностайної позиції щодо структури криміналістичної методики розслідування злочинів, зокрема щодо включення до її

структури криміналістичної класифікації злочинів. На нашу думку, криміналістична класифікація є невід’ємним елементом методики розслідування. Необхідно констатувати, що, наразі, криміналістична методика щодо розслідування злочину передбаченого ст.333 КК України відсутня. Початковим завданням формування такої методики є розроблення криміналістичної класифікації злочинів відповідної категорії. Зважаючи на специфічні ознаки предмету такого злочину, на нашу думку, він є одним із ключових критеріїв для криміналістичної класифікації.

Список використаної літератури:

1. Вирок Печерського районного суду міста Києва у справі №757/16251/17-к від 5 липня 2017 року
2. Вирок Сихівського районного суду м. Львова у справі №464/6391/16-К від 23 серпня 2016 року
3. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя у справі 336/1564/18 від 19 листопада 2018 року
4. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків. Видавництво «Апостіль». 2012. 304 с.
5. Журавель В.А. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1. С. 231-241
6. Мекодзьоб А.В. Співвідношення предмету злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 2. С. 121-125
7. Мусієнко О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються за допомогою обману як елемент криміналістичної методики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 5/2. С. 109-114.
8. Танасевич В.Г., Образцов В.А. Методики расследования и криминалистическая классификация преступлений. *Криминалистическая характеристика в методике расследования преступлений: межвуз. сб. науч. тр.* Свердловск: УрГУ. 1978. С. 19-25.
9. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков. Изд-во ХГУ. 1988. 198 с.
10. Тіщенко В.В. Теоретичні та практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса. Фенікс. 2007. 260 с.
11. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Х.: Харків юридичний. 2010. 319 с.

Yurchenko P. Yu. The subject of the crime as a basis for the criminal classification of crimes related to violation of the procedure for international transfers of goods subject to state export control

The article focuses on the intensification of the development by scientists of forensic methods of crime investigation. There are two priority areas that are most actively studied by scientists. Attention is drawn to the fact that scientists, in the vast majority, develop methods for investigating innovative types of crimes, as well as clarify the scientific provisions of methods for investigating traditional criminal offenses. It is emphasized that there are no scientific developments on methods of investigating certain types of crimes, in particular those under investigation by the Security Service of Ukraine. It is noted that any method of investigating crimes is a structured system. Scientific approaches to the essence of forensic classification of crimes are outlined. The main tasks solved by the forensic classification of crimes in the structure of the forensic methodology of investigation of certain types of crimes are determined. The criminal-legal approaches to understanding the essence of the subject of the crime are described. On the basis of normative legal acts the subject of violation of the rules of international transfers of goods subject to state export control has been determined. Goods that are the subject of such criminal encroachments traditionally include military and dual-use goods. Attention is paid to the possibility of the existence of such goods in various forms, in particular in the form of material objects, information, activities (provision of consultations, services, training, etc.). Based on the specific characteristics of the subject of this crime, their forensic classification with the characteristics of each classification group is proposed. Thus, groups of crimes are singled out, the subject of which are: material objects; documentary or digital information; implicit actions. In each of the specified classification groups the varieties of the subject of criminal encroachment are singled out and its characteristic is given. Court verdicts on crimes of this category have been worked out in order to reflect in detail the relationship between the subject of the crime, the manner and circumstances of its commission, as well as the identity of the offender.

Key words: forensic classification, subject of crime, state border, international transfer, military goods, dual-use goods.